

**ACCORDING TO ARCHIVE DOCUMENTS EMIGRANT
IMMIGRATED FROM CAUCASIA TO AZİZİA (PINARBAŞI) AND
THEIR RELATIONSHIP BETWEEN LOCAL PEOPLE**

**ARŞİV BELGELERİNE GÖRE KAFKASYA'DAN AZİZİYE'YE (PINARBAŞI) GÖÇ
EDEN MUHACİRLER VE YERLİ HALK İLE İLİŞKİLERİ**

Haşim ERDOĞAN*

Özet

Kafkasya'dan insanların göç etme zorunluluğu, onları hiç bilmedikleri yeni coğrafyalarda yeni yurtlar aramaya mecbur bırakmıştır. Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'dan gelen bu yoğun göç dalgasının Anadolu'da farklı coğrafyalara yerleştirilmesine izin vermesi bu göçmenleri biraz olsun rahatlatmıştır. Yerleştirildikleri yerleri yurt edinmekte fazla zorluk çekmeyen bu göçmenler, özellikle Anadolu'nun mevsimsel koşullarına ayak uydurmaya çalışırken, geldikleri coğrafyanın iklimine yakın olan yerlere doğru rağbet etmişler ve Aziziye'yi yurt edinmekte zorlanmamışlardır. Kafkas göçmenlerinin devletle olan ilişkileri arşiv belgelerinde genellikle arazi, esirlik-kölelik, askerlik, devletten alınacak yardım ve yer değişim isteği konularında yoğunlaşmaktadır. Aziziye'ye iskan ettirildikten sonra, buranın yerli halkı ile birlikte yaşamadan dolayı yoğun bir kültürel etkileşim içerisinde bulunmuşlardır. Burada yerleşik halk olarak bulunan Afşarlar ile Kafkasya'dan göç eden Çerkezler arasında devletin müdahale etmek zorunda kaldığı büyük husumetlerde yaşanmıştır. Birlikte aynı coğrafyada yaşamaktan kaynaklanan bu ilişkiler, Türkiye Cumhuriyeti döneminde de devam etmiş, özellikle Afşarlarla Çerkezler arasındaki bu çekişmeler halk arasında anlatılan fıkralara dahi konu olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, Aziziye, Göç, Çerkez, Afşar

Abstract

Necessity of migration from Caucasia forced emigrants to find new homelands in unknown new geographies. Ottoman Empire's permit this massive migration wave from Caucasia in placing them different geographies in Anatolia relieved emigrants somewhat.

* Yrd.Doç.Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, hasimerdogan@nevsehir.edu.tr

Emigrants who had no difficulty in making homeland in settled places demanded places which had familiar climate with geographies where they came while trying to keep pace with Anatolia's seasonal conditions and had no difficulty in settling down Azizia. In archive documents, relationship between Caucasian emigrants and government generally majored on land, slavery- servility, military service, help from government and location change request. After settled in Azizia, they were in an intensive cultural interaction because of living with local people together. It was experienced big hostilities between Circassians migrated from Caucasia and Afshars who were inhabitants that government had to interfere in. These relationships arising from living together in the same geography continued in the period of Republic of Turkey. Especially these strife between Afshars and Circassians were even issues of anecdotes told by people.

Key words: Caucasia, Azizia, Migration, Circassian, Afshar.

Giriş

Göç, insanların kitleler halinde buldukları yerlerden belirli sebeplerle ayrılmaları yada ayrılmak zorunda kalmalarıyla ortaya çıkan ve başka coğrafyalara, başka bölgelere gidip yerleşmeleriyle neticelenen bir olaydır. Sosyal bir olay olarak göç, tarih boyunca dünyada birçok coğrafyayı oldukça etkilemiştir. Kafkasya coğrafyası da bu göç hareketlerinden göç verme konusunda nasibini alan bölgelerdendir. XIX. yüzyılda Kafkasya'dan dünyanın çeşitli coğrafyalarına yoğun bir göç yaşanmış ve bu yer değiştirmeden Anadolu'da üzerine düşen sorumluluğu Osmanlı Devleti aracılığıyla almıştır.

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Kafkasya bölgesindeki insanları göçe zorlayan nedenlerle birlikte göç, uluslar arası bir sorun halini almış ve Osmanlı Devleti bu göçte önemli bir konum üstlenmiştir. Rusya ile Osmanlı Devleti arasında göçmenler konusunda 1859 yılında bir grup göçmenin kabulü için bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmanın kapsadığı nüfus başlangıçta 40 ila 50 bin civarındaydı ki bu sayı Osmanlı Devleti için yeterli görüldü ve göçmenlerin kabulüne karar verildi¹.

Osmanlı Devleti'nin göçmenleri kabul edip onlara coğrafyasını açması, Rusya'nın işini önemli ölçüde kolaylaştırmıştır. Osmanlının muhacirlere kucak açtığını gören Rusya, göçü daha da yoğunlaştırabilmek için özellikle Çerkezleri dağlık arazi ve vadilerden

¹ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, (Çev: Bahar Tırnakçı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 110.

çıkartarak kıyılara doğru sürmeye başlamış ve olay adeta göç şeklinde başlamış ve bir sürgüne dönmüştür².

Bu sürgün esnasında Ruslar, Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalanların hareketlerini hızlandırmak adına evlerini ve tarlalarını yakma yoluna da giderek göç esnasındaki kayıpları daha da arttırmışlardır³. 1859 yılı içerisinde Kafkasya'dan 2,727 hane ile toplamda 17.971 nüfus İstanbul'a gelerek buradan Rumeli ve Anadolu'nun çeşitli şehirlerine gönderildi⁴. Göçmenlerin gönderildiği bu şehirler arasında Erzurum, Sivas, Çorum, Çankırı, Adapazarı, Bursa, Eskişehir, Diyarbakır ve Mardin vardı⁵.

Aziziye'ye Kafkas Göçü

Osmanlı Devleti'nde muhacirlerin yerleştirildikleri yerlerin isimleri genel olarak padişahların isimlerine ithafen Aziziye, Mahmudiye, Hamidiye, Reşadiye, gibi isimler ya da rahata ve huzura kavuşmaları umuduyla Refahiye ve Kemaliye gibi isimlerle adlandırılmıştır⁶. Aziziye kazası da bu duruma uygun olarak başlangıçta Sivas sancağına bağlı vaziyette 1861 yılında Osmanlı Padişahı Sultan Abdülaziz adına kurulmuştur. İlk yöneticisi de Kayseri Kaymakamı Mehmed Emin Efendi'dir⁷. Aziziye kazası 1903 yılı Ekim ayına kadar Sivas'a bağlı iken bu tarihten sonra Kayseri'ye bağlı bir kaza halini almıştır⁸. Bu kaza, özellikle Kafkasya göçmenleri için iskan alanı olarak düşünülmüştür. Aziziye ismi her ne kadar Cumhuriyet döneminde 28 Aralık 1928 tarihinde Pınarbaşı⁹ olarak değiştirilmiş olsa da Pınarbaşı ismi ilk defa cumhuriyet döneminde kullanılmamıştır. Osmanlı arşiv belgelerinden Aziziye ismiyle birlikte Pınarbaşı isminin kullanıldığını da görmekteyiz hatta Pınarbaşı isminin bu kazaya Aziziye adı verilmeden önceki ismi olduğunu anlamaktayız. Göçlerin yoğunluk kazanmadığı dönemde muhacirlerden bir grup, yerleştirilecekleri bölgeye önceden götürülüp gezdirilmekte ve muhacirlerin beğenmesi halinde iskân işi başlatılmaktaydı¹⁰. Ancak zamanla gelen yoğun sayıda göçün acil iskan yeri ihtiyacı söz konusu olunca bu uygulama bir kenara bırakılmış ve iskan edeceklere çok fazla seçme imkanı verilmemiştir.

² Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, TTK., Ankara 1997, s. 79.

³ Abdullah Saydam, "Kırım ve Kafkasya'dan Yapılan Göçler ve Osmanlı İskân Siyaseti", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 677.

⁴ Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri*, s. 76.

⁵ Kemal Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, Timaş, İstanbul 2010, s. 171.

⁶ Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, TTK., Ankara 1995, s. 30

⁷ BOA, A.MKT. UM, Dosya:491, Gömlek:43, 15/M/1278

⁸ BOA, ŞD., Dosya: 1340, Gömlek: 26, 16/B/1321.

⁹ BCA, Dosya:M107, Fon Kodu:230..0.0.0 Yer No: 149.57..6.

¹⁰ Abdullah Saydam; *Kırım ve Kafkas Göçleri*, s. 148.

Arşiv belgelerinde Aziziye'nin iskâna açılmasıyla ilgili olarak 1861 yılı Ağustos ayında, Pınarbaşı bölgesinde kurulacak Aziziye Kazası için 600 kadar hane inşaatına gerek duyulduğundan bahsedilmektedir. Bu bölgenin sulak, verimli ve geniş bir bölge olduğu ve bu bölgeye 1 saat yakınlıktaki mesafede ormanlık araziler olması sebebiyle Pınarbaşı bölgesinde hane inşasının uygun olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu sebeple bölgeye Kabartay kabilesinden Kastamonu'dan gelen ve Sefer Bey mahiyetindeki 214 hanenin, Hatukay kabilesinden 60 hane ile diğer kabilelerden beşer onar haneden oluşan toplamda 600 kadar hanenin ve diğer muhacirlerden de isteyenlerin buraya iskânına müsaade edilmiştir¹¹. Osmanlı Devleti bu göçmenlerin insan gücü açığının giderilmesinde yardımcı olacağını yanısıra, yol-köprü yapımında, pamuk ekiminde ve özellikle de orduda yararlı olacağını düşünüyor ve Anadolu'ya gelmelerine bu açıdan olumlu bakıyordu¹².

Bu bölgeye yerleşecek göçmenler için ev yapımının mühendislik problemleri nedeniyle gecikmesinden kaynaklı acil çözüm arandığı da görülmektedir. Göçmenler için acil ihtiyaç duyulan haneler Pınarbaşı yöresinde Afşar aşiretinin 700 kadar hanesinin sahiplerinin rızasıyla vergi borçlarına karşılık olarak muhacirlere verilmesiyle çözülmüştür¹³. Böylelikle Aziziye'ye yerleştirilen Kafkasyalı muhacirler ile yerli halk Afşarlar, komşu durumuna gelmişlerdir. Bu komşuluk durumu, zaman zaman büyük tartışmaları hatta devletin önlemekte zorlandığı çatışma ortamlarını da beraberinde getirmiştir.

Muhacirlerin Osmanlı Devleti'nden Beklentileri ve Yapılan Yardımlar

Kurulduktan yaklaşık 25 yıl sonra 1888'de Aziziye Kazası'nın toplam nüfusu 62.500 idi¹⁴ bu derece hızla nüfusu artan bir coğrafyanın iskân probleminin çözülmesinin ardından çeşitli problemleri ve devletten beklentileri olacaktır. Göçmenler Anadolu topraklarına geldiklerinde İstanbul hükümeti tarafından 10 yıl süreyle askeri yükümlülük ve vergiden muaf sayıldılar. Ev yapımı için gerekli olan bedel kendilerine hükümet tarafından verilirken aile başına ayrıca iki adet öküz verildi¹⁵. Bu muafiyet süreleri bittikten sonra XX. yüzyılın hemen başında muhacirlerin türlü vergilerle muhatap edildiğini görmekteyiz. Bunlardan birisi Aziziye'ye yerleştirilen Çerkez muhacirlerinden alınan ehli hayvan vergisidir. Arşiv

¹¹ BOA, A.MKT. UM., Dosya:491, Gömlek:43, 7/S/1278.

¹² Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze...*, Timaş, İstanbul 2010, s. 166.

¹³ BOA, A.MKT. UM., Dosya:500, Gömlek:53, 16/Ra/1278.

¹⁴ Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s. 176.

¹⁵ Ayhan Kaya, "Anadolu'da Çerkez Diasporası: Etnokültürel ve Siyasal Yapı", *Türkiye'ye Uluslararası Göç*, Ed:Barbara Pusch, Tomas Wilkoszewski, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010, s. 228.

belgelerinde, muhacirlerin süvari alaylarına elverişli olan atlarından, kısraklarından ve ziraatta kullanılan çift hayvanlarından alınan bu verginin kararına rastlamaktayız¹⁶.

Vergiler konusunda devlet ile muhacirlerin bazen karşı karşıya geldiği de görülmüştür. Zira Aziziye’de yaşayan Ali adlı kişi ve arkadaşlarının askerlik muafiyetlerinin henüz bitmemesine rağmen askere çağırıldıklarını iddia ettikleri fakat gerçekleştirilen soruşturma neticesinde böyle bir durumun gerçeği yansıtmadığı anlaşıldığından dolayı askerlik işlemlerinin devamı yönünde karar verildiği görülmektedir¹⁷.

Muhacirlerin devletten önemli istekleri arasında iskân yerleri ile ilgili istekler gelmektedir. Aziziye’nin coğrafi yapısı ve iklimi Kafkasya’yı andırdığı için olacak ki, başka bölgelere iskân ettirilen muhacirlerin ısrarla bu bölgeye göç etme istekleri olmuştur. Özellikle Adana’ya yerleştirilen Muhacirlerin bu bölgenin havasına, özellikle de sıcağına alışamadıklarından kendileri için daha uygun iklim koşullarına sahip olan ve Kafkasya’ya yüksekliğiyle ve adeta bir yayla olma özelliğiyle benzeyen Aziziye’ye gelmek için hükümete başvuruda buldukları göze çarpmaktadır¹⁸. Bu başvuruya karşılık Aziziye’ye gelmek isteyen muhacirlere, Aziziye bölgesinde yeterli iskân edilebilecek toprak olmadığı için bu isteklerinin reddedildiği bildirilmiştir.¹⁹ Fakat yine de bu istekten vazgeçmeyen muhacirlerin Adana’da kalmalarının uygun görülmesine rağmen burada durmayıp bir süre Aziziye civarında ki köylerde misafir olarak kaldıkları, daha sonra da devlet eliyle Mesudiye ve Viranşehir kazalarına topluca iskân edilmelerine dair karar alındığı anlaşılmaktadır²⁰. Ayrıca iklim sebebiyle, Aydın’da iskân ettirilen Çeçenler de aynı gerekçeyle bu bölgeye nakledilerek yerleştirilmelerini istemişlerdir²¹. Kastamonu bölgesinde mera ve zirai açıdan sıkıntı çektiği anlaşılan muhacirler de Aziziye’ye (Uzunyayla bölgesine) göç etmek istediklerini devlete bildirmişlerdir²². Anadolu içerisinde bir yerden başka bir yere göç etmek isteyen muhacirlerin göç edecekleri yerin coğrafyası ve iklim koşullarının yanı sıra gitmek istedikleri yerde akrabalarının olması da etkili olmuştur. Zira muhacirlerin iskânı sırasında yaşanan sorunlardan biri, muhacirlerin kendileri için devletin tespit ettiği yerlere değil de tanıdık ve akrabalarının yanlarına gitme isteğiydi.

¹⁶ BOA, BEO., Dosya:2260, Gömlek:169441, 06/Za/1321.

¹⁷ BOA, DH.MKT., Dosya:1629, Gömlek:35, 18/L/1306.

¹⁸ BOA, DH.MKT., Dosya:1929, Gömlek:115, 08/Ş/1309.

¹⁹ BOA, DH.MKT., Dosya:1952, Gömlek: 115, 27/L/1309.

²⁰ BOA, DH.MKT., Dosya:1976, Gömlek: 116, 29/Z/1309.

²¹ BOA, A.MKT. MHM., Dosya: 222, Gömlek:9, 30/Za/1277.

²² BOA, A.MKT. MHM., Dosya:760, Gömlek:71, 13/L/1277.

Osmanlı Devleti, göçmenlerin üretici toplum içerisinde yer almaları ve en azından kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri adına üretim yapabilmeleri için onlara tohum ve öküz gibi destekler vermenin yanı sıra üretim yapmaya başladıktan sonra da onları kendi hallerine bırakmamıştır. Her dönemde bu muhacirlere yerel idareler vasıtasıyla dağıtılmak üzere devletin buğday, arpa ve yemeklik gerekli olan çeşitli zahireyi dağıtarak onlara yardımda bulunduğu rastlamaktayız²³.

Muhacirlerin eğitim ihtiyaçları da Osmanlı Devleti tarafından düşünülmüş olup Aziziye'ye bir Mekteb-i Rüştîye açılmıştır. Bu okulun öğretmen ihtiyacı için de maaşlı hoca tayinine önem verilmiştir²⁴.

Aziziye'de iskân edilen muhacirlerden Çerkezlerin geldikleri yerin yaşantısını Anadolu'da da devam ettirme temayülünde oldukları da belgelerden anlaşılmaktadır. Zira Anadolu'da o dönem itibariyle kölelik-beylik gibi sosyal farklılıkları Osmanlı Devleti'nde görmezken Çerkezlerde kölelik geleneğinin Aziziye'de de devam ettiği görülür. Devlete giden bir şikâyet üzerine bu kölelik durumunun araştırılması istenmiştir. Bu şikâyetteki habere göre Aziziye'deki ailelerin yanlarına yerleştirilen Çerkezlere köle muamelesi yapıldığı haber alınmakta ve durumun araştırılması istenmektedir²⁵. Bu olayla bağlantılı bir başka belgede ise Çerkez kul ve cariyelerinin zenci esirler gibi herhangi bir ücret karşılığında alınıp satılmayacağına gerekliliği İçişleri Bakanlığı tarafından bildirilmektedir²⁶. Belgelerden bu kölelik durumuyla ilgili Anadolu'da bazı yerel beylerinde özellikle Çerkez muhacirlere baskı yaptığı ve onları alıkoydukları da anlaşılmaktadır. Yanlarında esir olarak buldukları ağaların ellerinden kaçıp kurtulmak isteyen Aziziye kazası Etikesik köyünden Çerkez köle olarak bilinen Osman ve arkadaşlarının durumlarını anlatan bir dilekçe verdikleri görülmektedir. Bu dilekçeyi Osmanlı Devleti boş çevirmemiş ve bu köle olarak kullanılan kişilerin ağaların ellerinden kurtulmalarına dair bir emir meclis tarafından çıkarılmıştır²⁷.

Aziziye kazasındaki Çerkez beyleri 1889'da kendilerinin askerlikle mükellef oldukları halde kölelerinin de askere alınmaya başlanması üzerine mağdur oldukları ve işlerinin aksaması gerekçesiyle bu duruma karşı çıkmışlardır²⁸. Bunun üzerine devlet kölelerin askere alınması işinden vazgeçerek burada yaşayan Çerkez beylere adeta bir jest yapmıştır²⁹.

²³ BOA, BEO., Dosya:309, Gömlek: 23136, 30/R/1311.

²⁴ BOA, İ.MVL., Dosya:541, Gömlek:24272, 18/Ca/1282.

²⁵ BOA, DH. MKT., Dosya:2647, Gömlek:55, 09/L/1326.

²⁶ BOA, DH. MKT., Dosya:2699, Gömlek:22, 09/Z/1326.

²⁷ BOA, DH. MKT., Dosya:2797, Gömlek:27, 05/R/1327.

²⁸ BOA, DH. MKT., Dosya:1623, Gömlek:113, 19/N/1306.

²⁹ BOA, DH. MKT., Dosya:1639, Gömlek:33, 19/Za/1306.

İslam'ın doğasında olmayan bu durumun önlenmesi için XIX. yüzyılın ortalarında bazı girişimlerde bulunulmuşsa da, bu toplumsal ayrışmanın kaldırılması ancak Ekim 1909'da Meclis-i Vükela'da Jön Türkler'in çabalarıyla hazırlanan mazbata ile olmuştur. Bu mazbatayla beraber köleliğin ancak gönüllülük esasına göre devam edebileceği belirtilmiş olup, zorla alıkonularak yapılmakta olan köleciliğin sürdürülmesini zaman içerisinde sona erdirmiştir³⁰.

Yerli Halk İle İlişkiler

Aziziye'ye gelen Kafkas göçmenleri ile yerli ahali arasında arazi kavgaları başta olmak üzere geldikleri yerlerden yaşam tarzlarıyla birlikte yerel hukuk düzenini de getirmek istemelerinden doğan anlaşmazlıklar da arşiv belgelerinde epeyce konu edilmektedir. Özellikle muhacirlerden Çerkezlerle Afşar aşireti arasında dönem dönem çıkan ve adeta bir çatışma ortamına dönen problemler sebebiyle Osmanlı Devleti'nin olayların soruşturulmasının ardından buradaki ahali arasında gelişen husumetin giderilmesi adına yoğun çaba sarf ettiği görülmektedir. Çerkezler ile Afşar aşireti arasında adeta savaş ortamına dönüşen ve karşılıklı mukatele ile neticelenen olayların son bulması için Osmanlı Devleti yetkili mercilerden durumun düzeltilebilmesi ve muhacirlerin huzurunun tekrar sağlanabilmesi için raporlar istemiştir. Öncelikle arada yaşanan olayların giderilmesi için bazı tedbirler alma yoluna gidilmiştir ki bu tedbirler arasında yerel yöneticilerden Çerkezler ile Avşarların ayrı ayrı mahallelerde iskân edilmelerinin sağlanması ve mümkün olduğunca birbirlerini görmemeleri istenmiştir³¹. İlk akla gelen bu çarenin ardından ortaya çıkan soğukluğun giderilmesi adına yine yerel yöneticilerden istekte bulunulmuştur³². Muhacirlerin yerli ahali ile aralarında kavgalar yaşandığı gibi kendi aralarında da büyük anlaşmazlıklar çıkmıştır. Muhacirler arasındaki bu kavgada taraf olanları Osmanlı Devleti arşiv belgelerinde vahşi kavimler olarak tanımlamaktadır. 1864 yılına ait belgeye göre 2 seneden beri iki kavim arasında gerçekleşen dedikodu ve anlaşmazlıktan çıkan ve birbirlerine hücum ederek devam eden muharebeler ve mukatele durumları konu edilmiş olup bu iki vahşi kavmin gerekli olan asayişe ulaştırılması için Sivas mutasarrıfı Zeki Paşa görevlendirilmiştir. Mutasarrıf Zeki Paşa'nın da alelacele Sivas'tan hareket ederek yolculuk esnasında Çerkezlerle karşılaşp

³⁰ Hakan Erdem, *Osmanlı'da Köleliğin Sonu 1800-1909*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004, s. 190.

³¹ BOA, MVL., Dosya:636, Gömlek:55, 19/Ra/1279.

³² BOA, MVL., Dosya:639, Gömlek: 50, 27/Ra/1279.

onlara itaat etmemeleri halinde gerekli cezaların verileceğine dair bilgileri güzel bir dil ile anlatmıştır³³.

Göçmenlerin iskân ve yer bulma sıkıntılarını giderdikten sonra etrafa kendilerini kabul ettirebilme adına bir takım girişimlerde buldukları da görülmektedir. Aziziye'ye Kafkasya'dan göç ederek gelmiş olan Şeyh Mehmed adında birisi etrafına bazı kişileri toplayarak mehdilik iddiasında bulunmuştur. Devletin bu kişiye ve 7 neferlik avanesine müsaade etmeyerek bunların hepsini yakalatıp tutuklattığı yine belgelerden anlaşılmaktadır³⁴. Genel olarak Uzunyayla civarında iskân edilen Çerkezler, Kafkasya'da yaşadıkları sürede aralarında gerçekleşen davaları kabile kurallarına göre çözmekteydiler. Muhacirlerin Osmanlı Devleti'ne iltica etmelerinden sonra ise devlet, hukukî anlamda meydana gelen davaları muhacir talimatnamesi gereği Osmanlı hukukuna göre çözmeye başlamıştır. Özellikle muhacirler arasındaki sınıfsal yapı (kölelik-beylik) sebebiyle, Çerkez beylerin kölelerini ezmelerine karşı tedbirler alınırken bu sınıfsal yapının tamamen ortadan kaldırılması yukarıda bahsedildiği üzere 1909 yılından sonraya kalmıştır. Bu bağlamda devlet sınıfsal yapıyla ilgili davalarda zaman zaman beyler, zaman zaman ise halk tabakası yanında yer almıştır³⁵

Sonuç

Muhacirlerin genel olarak mal ve mülklerini geride bırakarak Osmanlı topraklarına göç etmeleri, onların iskân sürecinin her aşamasında yardıma gereksinim duymalarına neden olmuştur. Bu durum yeni bir savaştan çıkmış olan Osmanlı Devleti'nin önemli bir mali kaynağı bu alanda sarf etmesine neden olmuştur ki ekonomik anlamda sıkıntıda olan ve yıkılma sürecine girmiş bir ülke için bu göç olayı yaşanan olumsuzlukları bir derece daha arttırmıştır denilebilir. Göç ederek Aziziye'yi yeni vatan edinen muhacirlere Osmanlı Devleti çeşitli yardımlarda bulunmuş, onların barınma ihtiyaçlarını karşıladığı gibi yeme-içme ve refah içerisinde yaşayabilmeleri adına da çalışmalar yapmıştır.

Kafkas muhacirlerinin Osmanlı Devleti'ne ve Türkiye Cumhuriyetine, askeri, siyasi, sosyal ve kültürel alanda büyük katkıları olmuştur. Her ne kadar aralarında bazı dönemler anlaşmazlıklar yaşanmış olsa bile, hem göç edenin hem de onlara ev sahipliği edenlerin aynı dinden olarak Müslüman olması, her iki toplumun kaynaşmasını ve Anadolu'yu yurt olarak benimsemelerinde önemli rol oynamıştır. Toplumların birbirleriyle etkileşimi sonucunda önceki coğrafyalarındaki adetlerinin yavaş yavaş değiştiği ve buldukları yerin kurallarına

³³ BOA, MVL., Dosya:640, Gömlek:51, 01/Ca/1279.

³⁴ BOA, Y.MTV., Dosya:70, Gömlek:76, 14/R/1310.

³⁵ Tolga Akay, *Kafkasya'dan Uzunyayla Havalisine Göçler ve İskan (1859-1876)*, Erciyes Üniv., Sosyal Bil.Enst.(Basılmamış Y.L. Tezi), Kayseri 2009, s. 95.

uygun yaşamaya başladıkları görülmektedir. Yıllarca göçün soğuk yüzünü gören Kafkas göçmenleri, yaşadıkları türlü sıkıntılara rağmen Anadolu kültür mozaiğindeki renkli yerlerini almışlardır. Vatandaşlık anlamında da Türkiye Cumhuriyeti'ni benimseyen muhacirler, ülkenin birer ferdi olmakta zorlanmamışlardır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

a-) Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA, A.MKT. UM, Dosya:491, Gömlek:43, 15/M/1278.

BOA, ŞD., Dosya: 1340, Gömlek:26, 16/B/1321.

BOA, DH.MKT., Dosya:1629, Gömlek:35, 18/L/1306.

BOA, DH.MKT., Dosya:1929, Gömlek:115, 08/Ş/1309.

BOA, DH.MKT., Dosya:1952, Gömlek:115, 27/L/1309.

BOA, DH.MKT., Dosya:1976, Gömlek:116, 29/Z/1309.

BOA, A.MKT. MHM., Dosya:222, Gömlek:9, 30/Za/1277.

BOA, A.MKT. MHM., Dosya:760, Gömlek:71, 13/L/1277.

BOA, BEO., Dosya:309, Gömlek:23136, 30/R/1311.

BOA, İ.MVL., Dosya:541, Gömlek:24272, 18/Ca/1282.

BOA, A.MKT. UM., Dosya:491, Gömlek:43, 7/S/1278.

BOA, A.MKT. UM., Dosya:500, Gömlek:53, 16/Ra/1278.

BOA, DH. MKT., Dosya:1623, Gömlek:113, 19/N/1306.

BOA, DH. MKT., Dosya:1639, Gömlek:33, 19/Za/1306.

BOA, MVL., Dosya:636, Gömlek:55, 19/Ra/1279.

BOA, MVL., Dosya:639, Gömlek:50, 27/Ra/1279.

BOA, Y.MTV., Dosya:70, Gömlek:76, 14/R/1310.

BOA, DH. MKT., Dosya:2647, Gömlek:55, 09/L/1326.

BOA, DH. MKT., Dosya:2699, Gömlek:22, 09/Z/1326.

BOA, DH. MKT., Dosya:2797, Gömlek:27, 05/R/1327.

BOA, BEO., Dosya:2260, Gömlek:169441, 06/Za/1321.

b-) Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, Dosya:M107, Fon Kodu:230..0.0.0 Yer No: 149.57..6.

Kitaplar

ERDEM, Hakan; **Osmanlı'da Köleliğin Sonu 1800–1909**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004.

HALAÇOĞLU, Ahmet; **Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)**, TTK., Ankara 1995.

KARPAT, Kemal H.; **Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**, Timaş, İstanbul 2010.

KARPAT, Kemal H.; **Osmanlı Nüfusu (1830–1914)**, (Çev. Bahar Tırnakçı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.

SAYDAM, Abdullah; **Kırım ve Kafkas Göçleri (1856–1876)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997.

Makaleler

KAYA, Ayhan; “Anadolu’da Çerkes Diasporası: Etnokültürel ve Siyasal Yapı”, **Türkiye’ye Uluslararası Göç**, Ed:Barbara Pusch, Tomas Wilkoszewski, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010, s.225-249.

SAYDAM, Abdullah; “Kırım ve Kafkasya’dan Yapılan Göçler ve Osmanlı İskân Siyaseti”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C. IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 677–685.

Tezler

AKAY, Tolga; **Kafkasya’dan Uzunyayla Havalisine Göçler ve İskan (1859-1876)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2009.